

שקיעה הולכת וקרבה

רקלה האיטלקייה היא נכדה יחידה לסבים יהודים מצד אחד וקתולים מצד שני. סיפורה של הילדה המקסימה משקף זהות קרועה ותרבות מערבית חולפת. ספר חדש של א"ב יהושע / עלית קרפ /

יש משהו חמים כל כך בחורה לטקסטים של א"ב יהושע. ממש כמו רקלה לוצאטו, גיבור רת "הבת היחידה", גם הקורא חש כאילו הוא שב אל בתיהם של הסבים והסבתות שלו, מקום שבו מאירים לו פנים תמיד ומקומו מובטח, מעבר לכל ויכוח או מחד לוקח. אבל החמימות של יהושע, שהיא חמימות כנה, מסתירה הפעם יצירה קוררת מאוד, ודווקא יופייה של הגיבורה, נועם הליכותיה ואימץ לבח, מעצימים את העצב שחש הקורא עם סיומה.

נתחיל במצבה המשפחתי של רקלה, שאיננה רק בת יחידה להוריה, אלא גם נכדה יחידה של שני זר גות הסבים שלה, שהאחד מהם קתולי והשני יהודי. מה משמעות הדבר? האם זהו פרט סתמי שמספק לנו המחבר, או שמא יהושע מזהיר את התרבות המערבית מפני כיליונה ההולך וקרוב?

אין זו הפעם הראשונה שבה עוסק יהושע תרבות שחולפת מהעולם. כבר ב"מסע אל תום האלף" סיפר לקוראיו על ראשית קיצה של התרבות היהודית-מודרנית, גם אם כדיעבד, כשהוא מתאר ברקע את מאבקה של היהדות בנצרות. את המאבק בין יהודים לנוצרים תיאר באמצעות הסגנה שבה הרופא המומר מסמן באי צבעי ימינה ושמאלה, מי לחיים ולמי למיתה, ואומר שילדיו הנוצרים חייו וילדי היהודים ימותו, במיון תמך נה מחרידה שימוות לתפקיד שמילא דוקטור מנגלה באשוויץ. המאבק בין תרבות אשכנזית לתרבות יהודי המודח מוטיים ב"מסע אל תום האלף" בצורה הרבה יותר מפורשת. יהושע הוציא את גיבורו בן עטר, הסר דוד המצליח מטנג'יר, למסע שבסופו עימות בין הזהות היהודית-אשכנזית לזהות היהודית-מוחרית, בוויכוח על החרם שהטיל רבנו גרשום על נישואים עם אישה שנייה. סופו של המסע בניצחון החרם האשכנזי.

אבל דומה שבספר הנוכחי זונח יהושע את הוויכוח חים הבין־דתיים והבין־עדתיים, ובהצבתה של רקלה – נכדתם של היהודים והקתולים גם יחד – הוא מבשר לקוראיו על קיצה של התרבות המערבית. ייתכן אמנם שרקלה תחיה אחרי הריה, אבל בוודאי שלא תישא את שמותיהם, שכן אישה בדרך כלל מוותרת על שם המשפחה שלה למען שם המשפחה של בעלה. התרבות היהודי-נוצרית, שרקלה מייצגת אותה, תיתם לגוע. הימחות השם היא קללה עתיקה כידוע, ולא רק בקרב יהודים, ובמשמעו מחדברים, השם "לוצאטו" עתיד לעבור מהעולם. עוד אשוב להידרש בהמשך לשם כמייצג זהות.

עלינו לשבח

לא רק הבחירה בעץ המשפחתי המידרדר מייצגת בעיניי את סופה של התרבות המערבית. גם הבחירה

הבת היחידה אברהם ב. יהושע הספרייה החדשה, 2021165, עמ'

זאת רתו, היא נתקעת. הוא אמנם סבא גוי, אבל היא אוהבת אותו ולא רוצה להעליב אותו. ומכיוון שהיא באמת ילדה מקסימה, בסופו של דבר היא גם מבקשת מהרב אוולאי שמרדיך אותה להחליף את הברכה הזאת בברכה אחרת, שלא תבזה שום חלק במשפחתה.

דוק של עצבות

גיבוריו של יהושע מעוצבים, כרגיל, ביד אמן. כמעט הייתי נסחפת לומר כיד של עושה ויטראו'ים, שכן הרמויות המשתקפות באמצעות המא' פיינים השונים מגלות שלל זהויות: לרגע נרמה שההשתקפות שלהם בעלת צבע אחד, ובמשנהו בעלת צבע אחר. כזה הוא לרוגמה שמה של הגיי' בורה רקלה לוצאטו; לוצאטו הוא אמנם שם יהודי אופייני, אבל השם אינו מעיד על יהדותו של מי שנושא אותו דווקא, שכן השם מקורו באב, והיהדות מקורה באם.

זמנה של עלילת הספר סמוך לתג המולד, ימים של התרגשות בעולם הנוצרי. בבית הספר שבו היא לומדת רוצים שרקלה תגלם את אם האילוהים במי חוזה שהם מעלים, אבל אביה, שאינו איש דתי דווקא, אוסר עליה באיסור חמור לעשות זאת, שכן המחזה

אמור לעלות בתוך קתרדרלה, והוא אינו רוצה שכתו תשתתף בו, אולי משום שהוא חושש שיופיייה של הכנסייה ימשוך את לב בתו. אבל לא שמחת הלידה מעסיקה את בני מש' פחת לוצאטו היהודים, אלא דווקא אימת המוות, שכן גידול התגלה כמחוו של אביה של רקלה. רופא טורקי אמור לנתח אותו באחד מימי החג בבית החולים בונציה, ומחלתו של האב היא שמניעה את העלילה ומכתיבה את צעדי גיבוריה. האומנם יצליח האב לשרוד את הניתוח המסוכן בראשו ול' שוב לעשתונותיו, לפיקחותו ולחריפותו? גם אם כן, הקץ רק יידחה, שכן נראה שגורל שמה של משפחת לוצאטו נחרץ מראש לעבור מהעולם, ועל כן דוק של עצבות משוך על היצירה הזאת מראשיתה.

נוציה מסמלת את התנוונותה ואת שקיעתה של אירופה. פיאצה סן מרקו, נוציה, 2019 צילום: שאטרסטוק

בת יחידה, הדומה במידה רבה לרקלה. אלא שרפי, אף שנבראה בימים הנוראים של אחרי מלחמת יום הכיפורים, נשאה עמה איוו חיוניות לובהת ארץ־ישראלית מאוד, רחוקה ומעוררת כיסופים. לעור מתה רקלה, גיבורת "הבת היחידה", נושאת עמה בשורה קשה ושתוקה של גלות ושל אובדן זהות ושם, דווקא בהווייתנה המלבנת שאיום השקיעה מתהפך מעל ראשה.

יצירות מופת, שלא לומר מיתוסים, מתארים לעיי תים קרובות מאבק בין שני כוחות קרובים זה לזה, ששניהם בני אותו מין. כמו קין והבל, כמו רחל ולאה, או כמו מקבת ובנקו, כאשר היצירה הספרותית מספי רת כמובן את סיפורו של מי שידו הייתה על העליונה. אבל "הבת היחידה", בכל יפיו, אינו תיאור של מאבק בין שני כוחות, כי אם חיבוך ששני הכוחות הללו מחד בקים זה את זה בצלילתם לתוהו.

חינוך בצלילה לתוהו

יהושע פועל בספר הזה לא רק כסופר שמספר סיפור, אלא גם כמי שמעורר ויכרונות לסיפורים שכתב בעבר ולרמויות ששיכין בהם: את בן עטר, גיבור "מסע אל תום האלף" כבר הוכרתי, והשנייה שהוצירה העגמומית הזאת, שחשכת החורף האיררי פי עוטפת אותה וחודרת אליה, לא נותר לי אלא לקנות, האחרונה, ושקוראיו יוכלו להתענג על כתיבתו עוד שנים רבות. ●

שיפוט מהיר

/ צור ארליך /

שמרנות בלב הפרוגרסיביות

שמו של הרומן "קנאת ספרות" לוכד יפה את נושאו: קנאה, ספרות, סופרים, סופרות, נשים. על שולחן הניתוחים שלו עולים, תוך כדי שמחת העלילה, הסרגריה של פריצתן הגדולה של נשים סופרות בישראל רק לאחר שמעמד הספרות בישראל צנח; המונח "קנון ספרותי", המהדהד אף הוא משמו של הספר ונרדן בעמקות בעלילתו; יחסי קנאה והעדיפה ואהבה בין נשים בכלל ונשים יוצרות בפרט, יחסים שלפעמים מתחפשים זה לזה; וגם החוכמה שקנאת הסופרים והסופרות מרבה בסופי של דבר. זהו סיפורה של אביגיל שלן, סופרת מצליחה למדי אך לא מספיק סגורה על עצמה, הנקי לעת למשבר אישי ומקצועי וממנו לשלשלת אירועים מי ישורם.

סקירה זו נכתבת לאחר התלבטות ומתוך איפוק מכוון. אני מיווד עם מאיה ערד בשנים האחרונות ולכן נמנעתי מלכתוב פה על ספרה הקודם. אך בספר הנוכחי נראה לי שההיכרות עם המחז ברת, נוסף על הכרת כל כתביה, יש בה ערך מיוחד להבנת הספר. ערד הביוגרפית נוכחת בעלילה כנרעין המציאותי של פריפאזה, פרודיה ופנטזיה. בעלילה מותחת ומברדת, ובפריסה קייקטורית של דמות עצמה על פני שלוש או ארבע דמויות לפחות, מפגישה אותנו ערד עם המלחמות והזוויות הפנימיות שלה.

הגלעין החווייתי נמצא בין היתר בסיפור כמעט אנקדוטלי. מחד זאת חדשה הפציעה בשמי ישראל ב־2015, מאיה ערד שמה; מוחה פוליטי שלה על רצח רבין והצג ב"הבימה". לכל ברור היה ששמי חזאית היא הסופרת המוכרת, ודומה היה שהתיאטרון וקופו נהנים מהבלבול. לאמך, ששמו הוא כרטיס הביקור שלן, זיהוי עם יצירות של אודים הוא הרסני. הבלבול פחת במידת מה כאשר המחזאית הוסיפה לעצמה עוד שם משפחה, יסעור. בספר החדש, הופעתה של משוררת לסבית גרועה ורבת־מעריצות ששמה אביגיל שלן, כמו זו של הסופרת גיבורת הרומן, היא המנף הגדול של העלילה, המוליך אותה לגילוייה הקומיים, הסטיריים, הפנטסטיים, הבלשיים והפסי־כולוגיים.

אביגיל שלן ה"אמיתית" וקוראיה עוברים בספר שינוי לב, במי עין מהלך חינוכי. יחסה של אביגיל למושאי הבז שלה, ספרות דרג ב' וקוראות דילטנטיות – יחס מתוסבך המניב בספר אבחנות שנוגות ביותר על הכותבים והקוראים הישראלים בזמננו – מתהפך לכדי חמלה ואפילו חוקרה. במקביל היא עוברת תהליך בתחום נוסף, בסר גיית המשפחה והמגדר, תחום שעל ההתפתחויות העכשוויות בו היא מנסה ללא הצלחה לכתוב רומן. דעותיה ה"מיושנות" של אביגיל עוברות איהו עיווע מערכן. אך ערד אינה מאבדת את הביקורתיות שלה גם במהלך הפרגוגי שהיא עושה.

דומני שבשני הנושאים הראשיים שהספר עוסק בהם, ערד מע' ברת בעצם את הקונפליקט של מציאות חייה. ערד היא אשת־מש' פחה "סאחית", וככזו, בסביבתה האידיאולוגית הפרוגרסיבית (ובפי רט במקום הימצאה בקליפורניה) היא כמעט עוף מווה; היא סופרת שמרנית למדי מבחינה פואטית, שלמרות מיקומה המובהק בשמאל מחויקה בעמדה אירונית כלפי התקינות הפוליטית והפחות והשתי גיונות הקשורים בה; ולבסוף, היא סופרת בעלת סגנון נגיש, כמעט פופולרי, המתברלת בכל זאת ממסורות החנך, החנחון והנרקיסוסים של עולם הספרות במדיה הברברית. בכל העניינים הללו, בספר החדש ערד עוקצת את סביבתה הטבעית – אך יחד עם הגיבורה שלה מודה־במקצת בעצוקתה ומפנה לה מקום. עושה חשבון עם העולם – ותחת חיפוי ארטיסטי זה, גם עושה חשבון נפש.

מתוך חשבון אישי זה, ועל דרך של נשף מסכות ספרותי, היא מכנסת בספר זה למעין פגישת מחזור שרלוטסקיבית את נושאי רוב ספריה הקודמים, וגם את מאפייניהם האנריים, כגון שתילת שירה וסיפורים קצרים בתוך הרומן. מכוונה זו, הרומן החדש הוא סיכום ביניים של כתיב. בתה. מכוונה אחרת, הוא שיא חדש שלה.

קנאת סופרות מאיה ערד חרגול ומדן, 412 עמ'